

Степан КОСТЬ, професор ЛНУ імені Івана Франка

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ОЗИРНУТИСЯ В МАЙБУТНЄ

У зв'язку з війною постають три фундаментальні запитання: 1) у чому полягають причини війни (тобто, чому т. зв. братній народ вчергове напав на нас? 2) чи ми переможемо? 3) коли відбудеться остання війна (чи це остання війна з північно-східним сусідом)? Перші два запитання не складні. Відповіді на них очевидні і згодом я спробую відповісти на них. Складніше останнє запитання. Наші телевізійні канали щодня вранці в новинах повідомляють, скільки днів війни ми пережили від повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року. Коли я закінчив цей текст, минуло вже майже 1200 днів війни. Але річ у тім, що ця російсько-українська війна не перша, вона триває давно. І днів війни значно-значно більше – понад 300 тисяч.

Початок протистояння

Українсько-російське протистояння почалося не з відновленням української державності (1991), не з помаранчевим Майданом (2004), не з Революцією Гідності другого Майдану (2013–2014), не 20 лютого 2014 р., як це вибито на російській медалі «За звільнення Криму» (рос. «За освобождение Крыма»). Почалося воно значно раніше. Частково мають рацію ті, хто пише про тисячолітню війну між Україною і Росією. Цікавою, з огляду на проблему початку і причин протистояння, є стаття І. Драча «Важкі уроки українства» (журнал «Сучасність», ч. 11 за 2009 р.), в якій він зазначав: «Голодомор 1932–1933 років за своєю суттю не був він випадковим, ані унікальним епізодом у долі українського народу. Настав час до кінця усвідомити раз і назавжди, що це був лише один з найближчих до нас, уцілілих і нині суцільних українців, етап планомірного викорінення української нації, неприйняття якої глибинно закладене у нащадків північних племен, що їм наш народ дав свою віру, культуру, цивілізацію і навіть імення». Ще одна цитата з цієї ж статті: «Перший урок, який уже стає невід'ємною складовою національної свідомості українця, полягає в тому, що у Росії ніколи не було, немає і поки що не передбачається іншого інтересу в Україні, ніж винищення до решти, до ноги, до пня української нації. Бачимо, що від найрафінованішого філософа до найзахланнішого п'яниці надто в багатьох росіян вкладено справді фатальну одержимість українофобією. Вона становить один з головних елементів «руської идеи...».

Свого часу приблизно так само міркував С. Бандера, який на початку 50-х років доволі гостро критикував проросійську концепцію американської політики, критикував США за нехтування національними інтересами тих народів, що їх поневолила Москва. Він писав у статті «Первородний гріх проросійської концепції»: «Проте коренем усіх помилок американської політики і планів супроти СРСР є теза, що московська нація, московський імперіалізм і большевизм – це три окремі, а не органічно зрослі з собою явища, що ворогом для всіх інших народів є сам большевизм і що в боротьбі проти нього мати московський наріз за союзника».

Щоправда, українська політична думка репрезентує й інші підходи. Зокрема, І. Багряний у статті «Трикутний торг» (1951) писав: «Ми не плутаємо всього російського народу ані з большевиками, ані з російськими імперіалістами і віримо, що в надрах російського народу є сили, які ставляться до проблеми майбутнього устрою на місці сталінської каторги не по-комуністичному й не по-імперіалістичному».

До статті І. Драча ми ще повернемося, а про рацію авторів концепції тисячолітнього протистояння між Україною та Росією, згадуємо тому, що Київська Русь – це початок української державності, бо на етнічних українських землях існували і зникали й інші державні утворення, Суздальське князівство відокремилось від Київської держави лише в середині XII століття, а Московське царство як суто російська державність виникне аж у XV ст. Свого часу О. Палій в «Історії України» зазначав: «На ім'я і спадок Київської Русі не може претендувати ще хтось, крім народу, на споконвічній території якого розташовано основні державно-політичні, культурні й релігійні центри Русі – Київ, Чернігів, Переяслав, Канів, Білгород, Васильків, Вишгород, Юр'їв, Любеч, Овруч, Острог, Путивль, Новгород-Сіверський, Олешки, Прилуки, Володимир-Волинський, Луцьк, Галич, Львів, Звенигород, Тербовля та ін. Саме ті землі України, які свого часу входили до складу Київської Русі, найбільшою мірою зберегли українську ідентичність» [1].

Зрештою, не право спадкоємності було і стало визначальним у цьому протистоянні, що триває і нині. Хоча, наприклад, М. Погодін (російський слов'янофіл середини XIX ст.) вважав, що у Києві і в Київській Русі до монгольської навали мешкали предки великоросів, які після падіння Києва подалися на Північ, на територію сучасної Росії, а на їхнє місце прибули вихідці з заходу, з Карпат. Російським імперським істориком, а згодом радянським і сучасним російським, а за ними – і «корисним ідіотом» від європейської й української історичної науки (мотивованим і занегажованим) потрібно обґрунтувати право Росії на спадок Київської Русі – імперія не може обійтися без величної історії. Ось чому в офіційній історичній російській науці так багато сфальсифікованого, вигаданого, так багато міфів або й просто брехні. Фальсифікація історії почалася чи не з появи ідеї «третього Риму». З цієї вигадки почалося обґрунтування московського (згодом російського) месіанства – ідеї, що лейтмотивом пронизує, за окремими винятками, творчість російських істориків і літераторів XVI–XXI ст. Проте ця ідея не була лише ре-

зультатом хворобливої уяви чи приниженого національного самолюбства, не залишалася лише утопічною мрією – вона стала визначальною у зовнішній політиці Московського царства (згодом – Російської імперії) у ставленні до найближчих сусідів, зокрема, до України-Русі. Один з героїв роману Ф. Достоєвського «Біси» (рос. «Бесы») називав тодішню Європу цвинтарем, німців – народом без майбутнього, Францію – теж без перспектив, бо сама себе знищить. Упродовж 1867–1871 років Ф. Достоєвський перебував у Європі, отож життя європейців він знав. Чим тоді пояснити його майже патологічну ненависть до Європи, чим пояснити його вороже ставлення до «західників», наприклад, до І. Тургенєва, якого він пародійно показав у тому ж романі «Біси» в образі такого собі самозакоханого, пихатого і нікчемного Кармазінова? Саме Ф. Достоєвський висловив ту ідею, якою жила Росія, яка постійно підживлювала «невмивану Росію, країну рабів, країну панів» (рос. «немытую Россию, страну рабов, страну господ») М. Лермонтова – ідею протистояння Росії з Заходом, а суть цього протистояння – месіанська роль православної Росії, яка покликана оновити Європу, що духовно занепадає і розкладається. У цих візіях Ф. Достоєвського належне місце відводиться і російському народові – «народові-богоносцєві», бо він, за Ф. Достоєвським, єдиний у світі народ, що має оновити і врятувати світ... Якби сьогоднішній український читач уважно перечитав Ф. Достоєвського, передусім «Біси» і «Щоденник письменника» (рос. «Дневник писателя»), то йому стала б очевидно близькість ненависті Ф. Достоєвського до Європи (як і взагалі нелюбові до інородців) і концепції «руського миру» патріарха Кирила, і геополітичних концепцій О. Дугіна, і, зрештою, планів Путіна. (Щоправда, на початку ХХ ст. було двоє відомих представників російського інтелектуального середовища, які до російського месіанства поставилися скептично – це Д. Мережковський і В. Розанов). У цій месіанській концепції не може бути місця для іншого народу, крім російського, але не для народу, якому належить спадок Київської Русі, предки якого ще чотири-п'ять тисяч років перед тим створили потужну трипільську культуру (йдеться про нас).

Хронологію протистояння викладено в працях, що стосуються української історії. Відомий російський історик В. Ключевський вважав Андрія Боголюбського першим російським князем, отож І. Драч мав підстави пов'язати його варварський напад на Київ з початком російсько-українського протистояння. Є щось символічне в тому, що цей перший власне російський князь не лише влаштував погром, тимчасово захопивши Київ, а ще раніше – 1155 року – вивіз з Вишгорода відому в православному світі ікону Богородиці, і ця викрадена святиня, переназвана як «Володимирська Божя Матір» стала одним з символів Росії як у минулому, так і тепер. Тоді, за часів Андрія Боголюбського, який успадкував князівський престол у Суздалі, і почало зміцнюватися Володимиро-Суздальське князівство як нове державне утворення, але з іншою політичною культурою і на іншій етнічній основі, ніж у Київській Русі. До часів Андрія Боголюбського належить написання «Сказання про чудеса Володимирської ікони Божої Матері», яке виправдовувало вчинок свавільного князя (авторитет Києва все ж був величезний) і обґрунтовувало перехід священства до Володимира. Впадає в око одна важлива обставина – поєднання військової сили з намаганням використати духовний і емоційний вплив сакрального об'єкта, яким була чудодійна Вишгородська ікона Богородиці. Київ не міг повернути собі повною мірою колишньої величчя. Окрім того, 1240 р. відбувся ще жакливіший погром – Київ здобув монгольський хан Батий.

Після поразки Київської Русі українська державність продовжувала існувати у формі Галицько-Волинського князівства (зазначимо, що з монгольською навалою Данило Галицький об'єднав під своєю владою всі українські землі з Києвом, крім Чернігівського і Новгород-Сіверського князівств). Монголам не вдалося зруйнувати державницький механізм Галицько-Волинського князівства: воно залишилося прямим спадкоємцем державності Київської Русі. Загинуло згодом і Галицько-Волинське князівство, частина його земель відійшла до Королівства Польського, частина – до Великого князівства Литовського і Руського. Як зазначає О. Палій, в новоутвореному Великому князівстві Литовському і Руському слов'янські землі, що перебували на вищому рівні соціального розвитку, ніж власне литовські, становили 90 % території; у новій державі літописне й офіційне діловодство вели тодішньою літературною українською мовою, навіть після приєднання України до Польщі наприкінці ХІІІ ст. Литовський статут від 1588 р. вимагав, щоб усі чиновники писали офіційні документи виключно українською мовою. Звичайно, що колонізація українського життя ставала щораз небезпечнішою, але з північного сходу набирала сили ще один ворожий центр. Річ у тім, що ще 1277 р. виникло Московське князівство як невеликий уділ Великого Володимирського князівства, а вже через століття Москва почала конкуренцію з Литвою у збиранні земель давньої Київської держави [2]. Після падіння Києва «володимиро-суздальські князі провадили принципово іншу політику, ніж князі українських земель. Політика володимиро-суздальських, а згодом і московських князів у відносинах з Ордою полягала в тому, щоб виявом максимальної лояльності до ординських ханів, боротьбою зі спробами повстань забезпечити собі владу та право збирати данину й відсилати її в Орду» [3]. Московське князівство розросталося за допомогою Орди, але ще промовистішим було те, що його політична культура збагачувалася тактикою і стратегією ординців, його духовні цінності формувалися аналогічно (у цьому треба шукати першоджерел євразійства, до речі). Ординська суть московської державності – це один зі «скелетів у шафі» російського імперського мислення і офіційної російської історичної науки. Протилежний приклад – короля Данила Галицького коронував Папа Римський як духовний авторитет Європи. Беручи до уваги ці факти, неважко зауважити і момент українсько-московського протистояння.

Протистояння реально матеріалізувалося в тому, що вже Іван III 1432 року намовив татар кримського царства напасти на Київ, який тоді перебував у складі Великого князівства Литовського і Руського. Частину з награбованого хан Менглі-Гірей віддав Іванові III. Такі набіги за підбурювання Москви на українські землі відбувалися майже щороку. Зауважимо, що вони відбувалися під час війни Москви з Великим князівством Литовським і Руським.

Виникнення українського козацтва і Запорозької Січі значною мірою було зумовлене необхідністю захиститися від татарських набігів. Проте потрібно вбачати у цьому факті інший, глибинніший історичний сенс, оскільки Запорозька Січ не просто відіграла визначну роль в українській історії, продовжуючи українську державницьку традицію. Запорозька Січ стала своєрідним національним символом, в якому відображалася волелюбність і незламність українського народу, його невмирущість і спрямованість на іноді відчайдушні, але історичні за своїм значенням вчинки.

До середини ХІІІ ст. політичний, духовний, культурний розвиток Московського царства і українських земель

був настільки різночудним, що не маю жодних підстав для обґрунтування єдиних джерел, єдиних коренів, а, отже, і єдиного народу. Не об'єднувала навіть віра (в усякому разі, це був формальний чинник, якщо зважити на те, яким було російське православ'я). Стосовно цього О. Палій зазначає: «З часів литовсько-московських воєн XV–XVI ст. в українському козацтві сформувався негативне ставлення до завойовницької політики Московії, яка намагалася претендувати на українські та інші слов'янські землі, що історично належали до Київської держави. У Литві протягом тривалого часу звикли розглядати Москву як васала Орди. Століття московсько-литовського протистояння, у якому українці брали участь на боці Литви, виробили в мешканців України власний досвід воєнних відносин з Московією» [4]. Українські козаки брали участь практично в усіх походах на Москву, починаючи від 1604 р. (похід так званого Лжедмитрія). Найвідомішим і найрезультативнішим можна вважати похід під проводом гетьмана П. Сагайдачного – тоді у вересні 1618 р. українські і польські війська (останніми командував гетьман Я. Ходкевич) обложили Москву і стояли перед Арбатськими воротами, «коли через брак коштів та харчів польська шляхта відмовилася продовжувати війну» [5]. Так втратили добру нагоду розгромити в майбутньому грізного суперника, історичного ворога і українців, і литовців, і поляків. Проте результатом походу було те, що Москва віддала Чернігівщину і Новгород-Сіверщину Речі Посполитій, отож вони залишилися українськими, якими й були споконвіку.

Помилка гетьмана Богдана...

Наступний етап українсько-московського протистояння пов'язаний з українською визвольною війною під проводом гетьмана Б. Хмельницького. Створення федерації трьох державних народів – українського, польського і литовського – могло допровадити до створення величезної потуги на сході Європи. Проте історія ще раз довела, що егоїстична, зверхня, короткозора в історичній перспективі політика (навіть якщо вона і тимчасово успішна) завжди поступається політиці принципів, розважливій і далекоглядній. Історія умовного способу не знає. Минуле можна лише переписувати (як текст), але в нього не можна повернутися і переробити його. Сталося те, про що Т. Шевченко сказав геніально просто і лаконічно: «Польща впала і нас задала». Найбільшим успіхом і результатом української визвольної війни було те, що на політичній карті Європи виникла держава, але вона не була новою, бо продовжила державницьку традицію Київської Русі і Галицько-Волинського князівства. Найбільшою трагедією української визвольної боротьби стали наслідки Переяславської ради. Цей крок був фатальним. У статті «250 літ» (1903) М. Грушевський зазначав, що Б. Хмельницький, хоча й був великим політиком і геніальним організатором, не розумів (чи легковажив) соціальні прагнення народних мас: він пожертвував ними при першій невдачі, а тому й втратив їхню підтримку. Не вдалися йому і закордонні союзи. «...великоросів на Україні не любили, дивилися на них як на людей некультурних, грубіянів; московська самовласть, з суворими формами кар на тілі, тортурами, засланнями на Сибір – викликали в українців страх і відразу; московське життя було чуже і не викликало найменших симпатій. Уже при самих акті присяги московському правительству між козацькою старшиною і московськими послами виникла суперечка, яка відкрила глибокий антагонізм між конституційними поглядами козацьких старшин і московським абсолютизмом: козацькі старшини зажадали, аби мос-

ковські зложили їм присягу в імені царя на заховання умов, – посли відмовили» [6].

Багато полковників на чолі з І. Богуном відмовилися присягати московському цареві та й Б. Хмельницький дуже скоро зрозумів свою помилку – і відмовився розірвати стосунки зі Швецією, рішуче поставився до втручання Москви в діяльність української адміністрації. Як зазначав М. Грушевський, розрив висів у повітрі, але в критичну хвилину Б. Хмельницький помирався.

Руйна

У цьому протистоянні з деспотичною і малокультурною Московією зазнали поразки і послідовники Б. Хмельницького – І. Виговський, П. Дорошенко, згодом І. Мазепа і П. Орлик. Після того, як гетьманом обрали І. Виговського і він почав провадити активну зовнішню політику, Москва значно активізувала антиукраїнську політику: царський уряд підкуповував не лише козацьку старшину, але й люмпенізовані верстви населення.

Значним досягненням І. Виговського був Гадяцький договір з Польщею (1658), згідно з яким Україна як Велике князівство Руське входила разом з Польщею і Литвою до складу Федеративної держави – Речі Посполитої. В історії багато що повторюється: перед укладанням Гадяцького договору Москва відправила свої війська на кордон з Україною, а незабаром відкрито почала наступ. Так наприкінці червня 1659 р. відбулася знаменита Конотопська битва, в якій І. Виговський розгромив московську армію. Москва знову знайшла зрадників серед українських старшин. Московська інтрига завершилася успішно – І. Виговський вже у жовтні 1659 р. зрікся гетьманства на користь сина Б. Хмельницького. Саме Ю. Хмельницький і підписав невигідні для українців Переяславські статті 1659 р. – гетьман не мав права провадити самостійну зовнішню політику, а Козацька рада без згоди Москви – обирати собі гетьмана; обмежувалися і права гетьмана. Важкою і значущою була й інша умова: київський митрополит мусив визнати зверхність московського патріарха, а новообраному митрополитові забороняли приймати посвяту від константинопольського патріарха. В Україні збільшувалася кількість московського війська. Щоправда, через рік Ю. Хмельницький відмовився від Переяславських статей і підписав

Іван Виговський

з Польщею Слободищенський трактат, за яким відновлювалася дія Гадяцького договору, але Україна стратегічну ініціативу втратила. Почалася так звана Руїна, яка тривала від зречення Ю.Хмельницького булави (1663) до обрання гетьманом І. Мазепи (1687).

То були часи, коли у ставленні до України повною мірою продовжувала проявлятися традиційна сутність Москви: патологічна жорстокість у ставленні до противника (навіть переможеного), духовне насильство (особливо тісно ця риса пов'язана з ненавистю до вільних і вільнолюбних людей), нестримний потяг до загарбання. Освічена, багата, вільна Україна не вписувалася в прокрустове ложе деспотичної Московії. Уже на початках Руїни царські війська почали масові репресії проти соратників Б. Хмельницького. Ще були так звані «московські статті» 1665 року, які підписав І. Брюховецький. Вони суттєво обмежили права Гетьманщини і зміцнили її залежність від Московського царства. Москва вже тоді не хотіла мати за сусіда багату і сильну Україну. Це заважало реалізувати ідею «третього Риму» як відображення прагнення до світового панування. Власне у церковно-релігійній сфері теж визначилося протистояння. Відомо, що утворення Московського патріархату (1589) відбулося неканонічно. Київська митрополія підпорядковувалася константинопольському патріархові майже до кінця XVII ст. Київський митрополит Сильвестр Косів, як і багато полковників Б. Хмельницького, теж був проти союзу з Московським царством. Йдеться не лише про політичний аспект ситуації, а й про те, що християнство, яке прийшло з півдня, з Київської Русі, не стало для мешканців Московського царства органічним, не стало духовним надбанням ні народних мас, ні провідної верстви. Та й неосвічене й аморальне московське духовенство не могло бути носієм високої духовності (історики знають, що Петро І заснував «Найनावіженіший, Наймоторошніший і Найп'янущий Собор» (рос. «Сумасброднейший, Всежутейший і Всепиянейший Собор») – це апогей близнірського ставлення до віри і церкви).

Протистояння між Москвою і Київською митрополією закінчилося 1685 р., коли новообраний Київський митрополит практично визнав зверхність Московського патріарха.

Протистояння на полі бою завершилися «вічним миром» 1686 р., який закріпив поділ України між Московським царством і Польщею (попередник цього договору – Андрусівське перемир'я 1667 р.).

Спроба гетьмана Мазепи

Наступний етап московсько-українського протистояння пов'язаний з іменем І. Мазепи і закінчився Полтавською битвою. Гетьманом І. Мазепу обрали на козацькій раді 1687 р. Історики вважають, що гетьманство Івана Мазепи почалося як епоха відносно мирного політичного, економічного й культурного відродження України після Руїни. З цією думкою можна погодитися, але це не означає, що Москва припинила експансіоністську політику щодо України і відмовилася від спроби повністю асимілювати її. Зокрема, Московська патріархія вела безкомпромісну боротьбу з Києво-Печерською лаврою з приводу книгодрукування, а 1690 р. московський патріарх заборонив працювати тих українських діячів, які захищали українське православ'я.

Гетьман І. Мазепа проводив лояльну щодо Москви політику, проте очевидні наміри Петра І ще більше обмежити права України, безцеремонне і жорстоке використання українських козаків на будівництві нової столиці, величезні податки, якими обкладали українське населення, спонукали гетьмана до пошуків союзника для боротьби з Москвою. Ним став шведський король Карл XII. У вересні 1708 р. шведське військо вступило на територію України. Трагічним моментом московсько-українського протистояння були оборона і падіння Батурина, гетьманської столиці. Автор «Історії Русів» писав: «Меншиков ударив на міщан беззбройних, які в задумах Мазепи ніякої участі не приймали, і вибив їх усіх, не шануючи ні статі, ні віку, ні немовлят... Звичайна кара була живцем четвертувати, колесувати й на кіл посадити, а далі вигадані нові види страт, які саму уяву лякали». Жорстокість не була тоді чимось незвичним у війні, але йшлося про мирне населення, що більше одновірців. Може, саме тоді й зародився у колективній пам'яті українців той підсвідомий страх перед патологічною жорстокістю свого північного сусіда. Зрештою, до таких акцій – масового винищення місцевого населення – Москва вдавалася і під час завоювання Кавказу, здобуття Суворовим Варшави 1794 р., під час підкорення Кримського панства. Батурин був, справді, кривавим, трагічним, але все ж моментом в історії взаємин України і Росії, а доленосне історичне значення мала Полтавська битва, яку українці програли.

Наслідком Полтавської битви стало неухильне руйнування української державності, що супроводжувалося

масовими репресіями. Боротьба українців за свободу не припинялася. Після смерті Івана Мазепи гетьманом обрали Пилипа Орлика – на козацькій раді у Бендерах 1790 р. Там ухвалили і «Договір та встановлення прав і вольностей Війська Запорозького та всього вільного народу Малоросійського» (цей документ більше відомий як Конституція Пилипа Орлика).

Поразка московської армії, якою командував сам Петро І (врятувалися москвини лише завдяки тому, що підкупили турецького головнокомандувача турецької армії), і Прутський договір (1711) давали підстави сподіватися, що Україна звільниться від московської опіки. Гетьман Пилип Орлик зробив два походи на Правобережну Україну, що мали лише тимчасовий успіх. Андріанопольський договір 1713 р. між Московським царством і Османською імперією зупинив експансію Москви на південь, до Чорного моря, завдяки чому українські землі уникнули московської колонізації.

Московське царство 1721 р. проголосило Російською імперією. Так Московія намагалася привласнити спадок Київської Русі та великих київських князів.

Той, що розпинав

Полтавська битва розв'язала руки Петрові І щодо України. Країна, спустошена війною, репресіями та епідемією чуми, стала територією іноземної військової окупації. Московія розмістила в Україні на постійній основі війська, що утримувалися коштом місцевого населення. Московський уряд щораз більше втручався у внутрішні справи України, які перед тим належали до компетенції гетьманського уряду... Економічна політика Московії в Україні набрала виразно колоніального характеру: обмежувалася або й заборонялася торгівля Гетьманщини з Західною Європою, країнами Причорномор'я і Запорозжям, штучно гальмувався розвиток української промисловості (зокрема, гутницької й селітряної); економічне й фінансове життя Гетьманщини було віддане під контроль російського уряду й купецтва» [1]. А 1722 р. Петро І створив Малоросійську колегію, що контролювала діяльність гетьманського уряду.

Не була випадковою і пожежа в бібліотеці Києво-Печерської лаври, в якій зберігалися цінні документи. Власне, саме за Петра І почато, на думку В. Белінського, масовану державну фальсифікацію історії свого народу: «Він вперше видав укази, які веліли вилучити в підкорених народів усі писемні національні пам'ятники: літописи, хронографи, хроніки, синопсиси, писемні сказання, давні історичні записи, старовинні церковні документи і навіть звичайні архіви! Особливо це стосувалося України–Русі» [8]. Упродовж 1720–1721 років Петро І видав укази, згідно з якими в Україні заборонили друкувати будь-які книги, окрім церковних, а давніші книги перед їхнім повторним друкуванням виправляти так, щоб їх мова не відрізнялася від московської.

Та, що доконала

Політику Петра І («той, що розпинав») щодо України продовжила Катерина II («та, що доконала»). Катерина II прийшла до влади 1763 р. У листопаді 1764 р. Катерина II ліквідувала гетьманство в Україні. На початку червня 1775 року російські війська зруйнували Запорозьку Січ. Щодо цього О. Палій зазначає: «Історія знає небагато прикладів такого стрімкого регресу інтелектуального життя, яке відбулося після ліквідації Гетьманщини й Запорізької Січі... «Просвічена» Цариця Катерина II, яка переписувалася з Вольтером, занурила у темряву неписьменності

ту частину українського народу, яку змогла» [9]. Проте значно важчими й історично важливішими, з огляду на негативні наслідки для України, були інші кроки Катерини II: ліквідація гетьманства, запровадження кріпацтва в Україні (1783). Катерина II добре розуміла значення багатой України для імперії, ось чому навіть обмежена автономно Україна не була органічним елементом у структурі Росії. Проте й українці, в яких вільнолюбність була рисою національного характеру, чим вони й відрізнялися від недавніх москвитів, а тепер великоросів, теж погано вписувалися в роль вірнопідданих новоспеченої імперії. Зрештою, й сама Катерина в одній з інструкцій генерал-губернатору Румянцеву, який наглядав за Україною, вказувала, що між українцями і росіянами існує ненависть. Катерина II, на відміну від своїх попередників, системно підійшла до розв'язання українського питання: не лише знищення будь-яких ознак автономії, економічний визиск України і створення перешкод для вільного економічного розвитку Гетьманщини, а й духовне поневолення, асиміляція українства в імперському морі (зрештою, основи такої системної антиукраїнської політики заклали Петро І). За Катерини II продовжувалися репресії проти українського книгодрукування і ліквідація розгалуженої мережі українських шкіл. Апогей підступної політики – маніфест Катерини II «Про знищення Запорозької Січі і про зарахування тієї до Новоросійської губернії», оприлюднений на початку серпня 1775 р. Останнього кошового П. Калнишевського ув'язнили, і в Соловецькому монастирі він пробув чверть століття, а помер у віці 113 років. Цей випадок (умови ув'язнення були нелюдськими) можна розглядати як феномен живучості українського народу і відображення органічного для російської імперської свідомості прагнення не просто знищити чи ізолювати, а й принизити, знищити морально.

Результат російсько-українського протистояння у XVI–II ст.: «З 1764 по 1783 р. Російська імперія, діючи всупереч угодам, укладеним між Богданом Хмельницьким і Московією, знищила Українську державність. Зникнення української державності ослабило Україну та зробило її беззахисною саме в той час, коли у Європі зароджувалися нації та творився ґрунт для виникнення нових національних держав. Панування російського царату спричинило руйнівний регрес у розвитку України. У той час як країни Європи рухалися до ліберальних реформ, ліквідовували залишки особистої залежності селян, в Україні сталася соціальна катастрофа – запровадження кріпацтва. Разом з цим прийшло тотальне винищення шкіл та освіти, деградація інтелектуального життя. Усе це створювало вкрай несприятливе середовище для розвитку української культури та ідентичності» [10].

XIX століття

Так Україну опустили до рівня провінції. У XIX ст. царський уряд продовжив цілеспрямовану антиукраїнську політику: 1817 р. в Україні закрили Києво-Могилянську академію, а відкрили університет імені Святого Володимира, який, за задумом міністра освіти С. Уварова, мав стати засобом поширення російської освіти і національності; 1847 р. розгромили Кирило-Мефодіївське братство – скромну спробу українських патріотів хоч би у формі слов'янської федерації зберегти Україну як народ. Упродовж десяти років карали і мучили нашого геніального борця, поета, пророка Тараса Шевченка; 1862 р. російський уряд закрив українські недільні школи і школи для дорослих, які фінансували приватні особи, хоча відсоток неграмотних був значно вищим, ніж за гетьманських часів.

Польське повстання 1863 р. стало приводом для репресій і проти українців. Того ж року міністр внутрішніх справ Росії П. Валуєв видав горезвісний циркуляр (так званий валуєвський циркуляр) про заборону видання підручників, літератури і книг релігійного змісту українською мовою. З 1874 р. навіть у початкових школах запровадили навчання російською мовою, а 1876 р. Олександр II підписав Емський указ, який ще більше зміцнював антиукраїнську спрямованість «валуєвського циркуляра». Емський указ забороняв ввозити до Росії будь-які брошури й книжки українською мовою, друкувати переклади з зарубіжної літератури й оригінальні твори українською мовою, влаштовувати театральні вистави; друкувати тексти, виконувати українськомовні музичні твори і публічні читання українською мовою.

Бурхливе українське століття

З початком ХХ ст. загострилися суперечності між європейськими державами. Росія, як і раніше, не відмовлялася від своєї давньої мрії – захопити Босфор і Дарданелли (з російським прапором над Стамбулом–Константинополем!) і загарбати Галичину – небезпечно для неї вогнище «мазепинства», ті українські землі, де успішно розвивалося українське національне життя, де відроджувалася ідея української державності. Революція 1905 р. активізувала й наддніпрянських українців, зокрема, почали виходити українською мовою газети і журнали. У статті «Українство і питання дня в Росії» М. Грушевський писав, що бюрократично-поліційний автократизм, який здавався таким безнадійно міцним ще кільканадцять місяців тому, валиться на очах, і перспектива його перебудови на вільніших і раціональніших засадах зі сфери теорій і можливостей перейшла до порядку денного. З огляду на це, він вважав, що українство в Росії повинно вийти за межі ідеї етнографічної народності, стати політичним і економічним, взятися до організації української суспільності як нації, що так заперечували прихильники теорії (а це майже вся російська наука й інтелігенція) «триєднання російського народу». Ще одна важлива думка: «Історія, ся *magistra vitae*, у котрій тільки звичайно ніхто не хоче учитися – ще раз на твердих фактах дала лекцію, що насильство і утиск не можуть бути тривкі, бо вони гинуть від власної гіпертрофії, від деморалізації й дезорганізації, яку викликає розвій нижчих інстинктів у тій самій сфері насильників і утискачів» [11]. Шкода, що ці думки не знають сучасні російські політики. Проте Росія ніколи не відмовлялася від брутальної сили, від силових методів розв'язання конфліктів – за винятком ситуацій, в яких нагтовхувалася на активну протидію. Значимо, що в умовах революції і постреволуційних років була саме така демонстрація сили. У відповідь на зрос-

тання національної свідомості наддніпрянських українців, на занепад москвофільського руху в Галичині в Росії починають поширюватися шовіністські ідеї, виникають націоналістичні і шовіністичні організації – «Російські збори», «Союз російського народу», «Клуб російських націоналістів у Києві».

На початок Першої світової війни російський уряд заборонив українські періодичні видання. У журналі «Українське життя» (рос. «Украинская жизнь») С. Петлюра надрукував статтю «Війна і українці» (липень 1914 р.), в якій запевняв, що українці в Росії виконують свій громадянський обов'язок. Він висловив сподівання, що уряд змінить своє ставлення до іноземців, і в перспективі українське питання буде поставлено на порядок денний. Зрозуміло, що на цю доволі вірогідну заяву уряд уваги не звернув. Так само не вдалося С. Петлюрі захистити і галицьких українців, адже на окупованій Східній Галичині, російська влада ліквідувала українське національне життя: заборонила діяльність українських товариств, вихід українських періодичних видань, багатьох відомих українських діячів вивезла в Росію. Така сумна доля не минула і митрополита А. Шептицького.

На російсько-українському протистоянні наголосив також В. Винниченко: «Вся історія відносин між Москвою та Україною на протязі більше, як 250 літ, з моменту злуки цих двох держав є планомірне, безогляне, безсоромне, нахабне нищення української нації всякими способами, вщерть до стертя всякого сліду її, щоб навіть імені її не лишилось» [12]. Він, як і багато інших українських соціал-демократів (і представників інших політичних поглядів), радо привітав лютневу революцію 1917 р. у Росії.

Проте ейфорія В. Винниченка з приводу лютневої революції 1917 року тривала недовго, він же незабаром зазначав, що російський демократ однією рукою писав свої ліберальні статті, а другою, а інша це заперечувала: «Не було, немає та й навряд чи може бути», бо російська демократична інтелігенція залишалася все тією ж – «роздвоєною, імпотентною, «мозговичиною». Мозком, розумом вона завжди признавала все найкраще й поступове; і н т е л е к т у а л ь н о руська інтелігенція завжди боролася до фанатичної піни на устах за поступ, рівність, волю, – навіть на каторгу, на шибеницю могла піти та й ішла за свої інтелектуальні тезиси. А в реальному, буденному, особливо емоціональному житті вона була щільно відплоті російської темноти, брутальності, насильства й неохайності, як фізичної, так і моральної. На столах і стінах портрети філософів, великих діячів поступу, братерства, свободи, а в ліжках блошиці, за портретами ж таргани й прусаки. В кабінеті до сліз, до щирого, нефальшивого гніву суперечки й промови про рівність усіх людей, а в кухні так само щиро ляпаси по лицю кухарці за пересмажену курку, «тикання» звощиків, кельнерів.

Те саме й в українській справі» [13].

Йдеться про те, що Тимчасовий уряд відкинув спроби Центральної Ради домогтися автономії. Згодом російські більшовики після успішного жовтневого перевороту 1917 року вчинили ще радикальніше і кривавіше. Більшовицьке захоплення влади змусило Центральну Раду у Третньому Універсалі від 20 листопада 1917 р. проголосити Українську Народну Республіку, але все ще у федеративному зв'язку з Росією. У тих умовах не лише традиційні імперська свідомість нової російської влади, а й смертельна необхідність володіти Україною і мати українські хліб, вугілля, метал і були справжніми причинами нападу на Україну. У грудні 1917 р. більшовицький уряд вислав Центральній Раді ультиматум, який, по суті, означав

оголошення війни. На жаль, демагогічна більшовицька пропаганда виявилася ефективною, вплив більшовиків зростав. Зазначимо, що 22 січня 1918 р. Четвертим Універсалом проголосили незалежність України. Потім був бій під Крутами. Увійшовши до Києва, більшовики почали антиукраїнський терор, розстрілювали за українську мову, за «непролетарський» вигляд. Так почалася російсько-українська війна, яку в радянській і сучасній російській історіографії назвали громадянською. Для української революції було би краще, якби В. Винниченко залишався письменником, а М. Грушевський – ученим. Небажання створювати армію, невміння протистояти більшовицькій пропаганді, соціалістичні утопії й демократичні ілюзії – це головні причини поразки українців у визвольних змаганнях. Про те, що незалежність здобувають кров'ю, зрозумів лише С. Петлюра. Згодом він писав: «Шлях звільнення кожної нації густо кропить кров'ю. Нашої – так само. Кров'ю чужою і своєю. Ворожою і рідною... Кров, пролита для цієї величезної мети, не засихає» [14]. Поразка українців у нерівній боротьбі з російськими більшовиками супроводжувалася кривавим червоним терором і завершилася першим Голодомором 1921–1923 років. Незважаючи на певні об'єктивні передумови (руїна, зменшення посівів, посуха, менший врожай, нестача реманенту тощо), в Україні голоду не було б, але більшовики вивозили хліб до Росії, залишаючи українського хлібороба віч-на-віч з голодною смертю. Голодомор, спричинений більшовиками, вплинув і на придушення селянських повстань.

У грудні 1922 р. російські більшовики організували союзний договір – так виник т. зв. Союз Радянських Соціалістичних Республік, своєрідний евфемізм, що приховував панування Росії. Потім була політика «коренізації» (в умовах України – «українізація»), прийнята на XIII з'їзді РКП(б). *Нова економічна політика* (неп) на певний час заспокоїла українську стихію, яка для російських більшовиків була грізною силою, ніж воєнні інтервенції Антанти. Не можна заперечити того факту, що Україна внаслідок непу й «українізації» зміцніла. Це непокоїло Москву. Літературна дискусія 1925–1927 років, процес СВУ були тривожними дзвінками. Найжахливіша трагедія планетарного масштабу (зважаючи на кількість людських жертв) очікувала Україну на початку 30-х років XX ст. Є два принципові запитання – «які причини Голодомору?» і «хто винен?». Засуха, зовнішні плани хлібозаготівлі, помилки в аграрній політиці, невміння господарювати, низький урожай, саботаж і диверсії – усе це не пояснює справжніх причин Голодомору, а посухи й не було. Справжня причина полягала в іншому.

Лист Сталіна до Кагановича від 11 серпня 1932 р. (тобто відразу після ухвалення постанови ЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1932 р. (так званий закон про п'ять колосків) дає відповідь на те, чому в Україні було організовано Голодомор. Сталін пише: «Найголовніше зараз – Україна. Справи в Україні зовсім погані. Погано по партійній лінії... Якщо не возьмемося тепер за виправлення стану справ на Україні, Україну можемо втратити...». Далі Сталін пропонує здійснити радикальні зміни в українському керівництві, щоб перетворити Україну найближчим часом «...у справжню фортецю ССР, у справді взірцеву республіку» [15].

Ось у чому полягала справжня причина Голодомору – Москву не влаштовувала навіть радянська і соціалістична Україна (яка все ще залишалася українською), а щоб зробити її «фортецею ССР» та «взірцевою республікою» Москва і вдалася до Голодомору-геноциду.

Апеляційний суд Києва у січні 2010 р. визнав винними у Голодоморі Сталіна, Молотова, Кагановича, Постишева, Косіора, Чубара, Хатаєвича. Проте відповідь на питання «хто винен?» втрачає сенс, якщо ми не визначимо політичну ідею, якій служили ці особи. Упродовж кількох століть через «російську ідею» лялася українська кров. Головний злочинець, відповідальний за Голодомор – саме російський більшовизм, найаморальніша, найагресивніша, найбрутальніша іпостась «російської ідеї»; нині такою ж є ідея «російського світу».

Антиукраїнську політику терору, репресій і колоніального визиску Москва продовжувала і після Голодомору. За допомогою Голодомору більшовицьке керівництво знищило українське село, становий хребет української нації. Потім прийшла черга української науки, освіти, культури.

Окремий період антиукраїнської політики Москви – Друга світова війна, яка, як уже зазначено, для українців почалася ще в березні 1939 р. – з поразки Карпатської України. Окупувавши західноукраїнські землі, що входили до складу Польщі, Москва «радянизувала» їх у звичний спосіб – жорсткою і брутально.

Трагічна сторінка української історії – боротьба Української Повстанської Армії проти радянської влади, що тривала майже десять років: від створення 1943 року, але останні бої відбулися і наприкінці 50-х років. Це була армія без авіації, танків, але у неї були однозначні ідейно-політичні орієнтири: державність і незалежність. Вона не могла би боротися такий тривалий час без підтримки народу. Важливий момент – українське збройне підпілля (Українська Головна Визвольна Рада – Організація українських націоналістів – Українська Повстанська Армія) боролася і за свободу інших, поневолених у Радянському Союзі, народів. Саме тут, в умовах війни, створили Антибільшовицький блок народів.

На початку 50-х років американський дослідник Дж. Армстронг написав статтю «Героїчне і людське: спогад про українських національних провідників 1941–1945 років». Промовиста назва. Він відзначав і романтизм українського національно-визвольного руху. Детальніша концепція Дж. Армстронга я схарактеризував у книзі «Українська військово-політична думка» (2023). Коли Дж. Армстронг працював над статтею, вже не було Митрополита Шептицького, загинув Головний командир УПА Р. Шухевич, а С. Бандера переховувався, бо його вже тоді намагалися дістати «довгі руки» Кремля. Американський автор обрав п'ять постатей українського визвольного руху: Т. Бульбу-Боровця, Я. Стецька, М. Лебедя, А. Мельника і В. Кубійовича. Поява статті не була випадковою. Західний світ дізнався про героїчну і трагічну боротьбу УПА проти московських окупантів. Стаття відображала позицію тих представників західного світу, які перестали захоплюватися «загадковою» російською душею і щораз більше почали усвідомлювати, якою небезпечною є більшовицька Росія для демократичного світу.

Ще один момент. Героїчне і людське (навіть із певними недоліками) з одного боку і аморальна фанатична жорстокість з боку радянської влади як ознака і російського більшовизму, і російської ментальності. Москва використала всі засоби для придушення УПА й українського визвольного руху: армію, терор проти мирного населення, шантаж, залякування, депортацію українців із Західної України на Сибір і Далекий Схід. Найпідступнішим методом Москви було те, що діяли десятки загонів, які видавали себе за загони УПА і вбивали не лише місцевих українців, але й тих, хто приїхав зі сходу України.

Ми виграли її морально

Ні УПА, ні українці загалом цієї війни не програли. Ця війна ще раз засвідчила: державність, незалежність, свобода – ознаки українського національного характеру. До речі, в жодній із поневолених країн Східної Європи не було такого тривалого і потужного збройного опору, як в Україні на західно-українських землях.

Друга половина XX століття починалася ще боями УПА, але 1991 року завершилася відновленням української державності. Чи був «мирним» цей бездержавний період нашої історії? Аж ніяк. Просто Москва вдалася до «гібридних» форм війни проти України, її ідентичності, її культури, економіки. Процес зростання України наші дослідники описали докладно і багаторазово, потреби повторювати відомі аргументи потреби нема. Можна лише ще раз зауважити, що цей процес стосувався практично усіх сфер життєдіяльності: науки, культури, економіки, освіти, спорту, побуту. Не було Української Радянської Соціалістичної Республіки. Була Україна як територія, як республіка, яка щораз більше перетворювалася в шароварну Україну.

Проте цей процес не був фатальним, не був незворотнім. Спротив з боку українців був. Найважливіше джерело (і причину) опору я вбачаю в незнищенному прагненні української нації до волі й свободи. Це те, що не знижало й раніше, навіть упродовж найважчих періодів бездержавності.

Форми руху опору в підрадянській Україні 50-80-х років були різні. Структура опору не була однорідною ні за географією, ні за формою, ні за змістом програм різноманітних організацій і груп, які виникали після поразки українського збройного підпілля.

Важливим елементом українського опору було українське підпілля в радянських таборах. Ядро цього підпілля – вояки УПА. Негативний образ «хохла» у фільмі «Холодне літо п'ятдесят третього» – це насмішка, це карикатурний образ українця (зрештою, улюблений прийом російського кіно, що не робить його творцям ні честі, ні слави). Саме в'язні-українці підняли повстання у таборах Воркути, Норильська та інших пунктах ГУЛАГУ. Постанови українців у жіночому таборі в Кінгірі найгуманніша радянська влада придушила за допомогою танків.

Упродовж 50-х років на території України виникли підпільні організації. Найвідоміші з-поміж них – Українська робітничо-селянська спілка (1958-1961) на чолі з Л. Лук'яненком; Об'єднана партія визволення України (1955-1958); Український робітничо-селянський союз (1958-1961).

На початку 60-х років М. Дяк, Д. Квєцко, З. Красівський, В. Кулинин, Л. Лєсєв та інші організували підпільний Український національний фронт. УРСР Л. Лук'яненка відмовився від збройної боротьби як засобу здобуття незалежності України і прагнула до самостійності України на підставі Конституції. Лідери УНФ пішли далі: у «Програмових вимогах» УНФ йшлося про «революційну ломку існуючої соціальної і політичної структури», про ліквідацію комуністичної партії як «політичної партії» купки політиканів, кар'єристів, своєкорисливих інтриганів».

Інша форма українського опору – рух шістдесятників. Ідейні основи руху шістдесятників були різні, тому що різними були світоглядні, філософські й політичні погляди тих, хто належав до шістдесятників. Великою заслугою шістдесятників було те, що вони, виховані в радянських умовах, не перетворилися в радянських людей, зробили спробу подолати вплив системи Проте ще важливіше інше: вони залишалися українцями, вони не втрачали віру в Україну.

Створення Української групи сприяння виконанню Гельсінкських угод на чолі з М. Руденком (листопад 1976 року) – це теж форма опору українців у протистоянні з Москвою.

В українському русі опору була й найтрагічніша форма – самоспалення (В. Макух – 6 листопада 1968 року, О. Гірник – 21 січня 1978 року біля могили Т. Шевченка).

Рух українського опору 50-80-х років – це переддень відновлення української державності. Його основні елементи – підпілля, літературно-мистецьке десидентство, правозахисний рух. В умовах тоталітарного режиму, зміцненого засобами масового знищення, не було можливості подолати його збройним чином. Зброєю стали інакودумство, вільна творчість, що не узгоджувалася з догмами соціалістичного реалізму, гідна моральна постанова в захисті національних цінностей і своїх поглядів.

Рух опору не виробив якоїсь цілісної програми вільної боротьби, але він завдав удару тоталітарній системі, яку створив російський більшовизм. Саме тому цей період був одним із етапів вільної боротьби і протистояння з Москвою.

Коли ж остання війна?

Ніхто із політиків, учених (хіба що екстрасенси, ворожки, мольфари і т.д.) не може запевнити, коли закінчиться нинішня і відбудеться остання російсько-українська війна. Відомий історик Сергій Плохій написав книгу «Російсько-українська війна: повернення історії» (2023). Цю працю він писав між березнем 2022 і лютим 2023 року. Сергій Плохій зазначив, що він не міг передбачити, коли і як закінчиться війна. Проте деякі його тези увагу привертають. Так, С. Плохій вважає, що нинішня російсько-українська війна – із списку тих воєн, що спровокували занепад та розпад світових імперій; що український народ з війни вийде згуртований і впевнений у своїй ідентичності; що успішний український опір стане вирішальним для переформатування російського нацистського процесу; що в Росії не залишилось іншого вибору, як переосмислити ідентичність своєї країни, тобто, відмовитися від анахронічної моделі російської нації (яка нібито складається з росіян, українців, білорусів); що ціною втрат Україна завершує епоху російського панування в чималій частині Східної Європи й кидає виклик претензіям Москви на пострадянський простір; що США залишаються провідною державою світу; що війна поховала надії Росії стати новим глобальним центром; що війна вигідна для Китаю економічно, а Росія стає слабкою в політичному сенсі.

Тези привабливі, хоча не всі переконливі. Скажімо, щодо згуртованості. Автор має на увазі й ухиливців, і суддівський корпус («злі» язики стверджують, що нинішній суддівсько-прокурорський корпус – це мафія), який себе скомпрометував, бо поставив себе над суспільством, над правом і над законом, і новоспечених (упродовж війни!) мільйонерів? Розпад Росії як теза має суто гіпотетичний характер (хоча дай, Боже, як кажуть). Не вірю, що російське суспільство спроможне на переосмислення своєї ідентичності – для них це самогубство; важко сказати, чи росіяни спроможні відмовитися від імперської свідомості, від маніакальних уявлень про свою велич і месіанство.

Зрештою, перший рік війни ще й не давав підстав для занадто категоричних висновків, а наступні два роки були для України ще важчими. У травні 2025 року вже можна переконатися, що не всі тези С. Плохія реалістичні і не всі наші сподівання справдилися. Але актуальною залишається потреба відповісти на ті запитання, які я сформулював на початку публікації.

Найлегша, найпростіша відповідь на перше запитан-

ня (у чому полягають причини нападу т. зв. «братнього» народу на мирного і без'ядерного сусіда)?

Після відновлення нашої державності між Україною і Російською Федерацією було підписано Угоду про подальший розвиток міждержавних відносин (червень 1992 р.). Одним з документів, який мав би сприяти добросусідським взаєминам, був Будапештський меморандум – угода між Україною, США, Росією і Великою Британією про неядерний статус України. Згідно з Меморандумом США, Велика Британія і Російська Федерація зобов'язалися поважати незалежність, суверенітет, територіальну цілісність України тощо. Був і договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією, в якому зафіксували, що договірні сторони будують свої відносини одна з одною на засадах принципів взаємної поваги, суверенної рівності, територіальної цілісності, непорушності кордонів, мирного врегулювання спорів, незастосування сили або загрози силою, включаючи економічні та інші способи тиску, права народів вільно розпоряджатися своєю долею, невтручання у внутрішні справи, дотримання прав людини та основних свобод, співробітництва між державами, сумлінного виконання міжнародних зобов'язань, а також інших загальноновизнаних норм міжнародного права. Аналіз виконання і дотримання статей угод і договорів засвідчує, що Росія порушила або продовжує порушувати майже всі статті. Протистояння загострилося у зв'язку з Майданом 2004 року; Росія максимально використала для провокацій час, коли президентом був Янукович. Саме після другого Майдану, Революції Гідності Росія почала збройну агресію, хоча «гібридну» війну проти України вона вела віддавна.

У чому полягає причина російсько-українського протистояння? І в генетично закованій ненависті росіян до українців, про що зазначив І. Драч у статті «Важкі уроки українства» (з І. Драчем можна погодитися: для росіян українська ментальність настільки далека з її волелюбністю, що стає для них ворожою), і в імперській суті Росії як держави, бо Росія без України перестає бути імперією. Існування демократичної, цивілізованої, європейської України з розвинутим громадянським суспільством і високим добробутом – це взагалі загроза для існування Росії як держави.

І не має значення, хто очолює цей національно не визначений народ – перший російський князь Андрій Боголюбський чи всемогутній нинішній володар спадщини попередніх князів, царів, імператорів, генсеків, бо ця війна була неминуха. Проблема лише в тім, що ми мали готуватися до неї, а ми мало готувалися.

Відповідь і на друге запитання очевидна. Я можу лише повторити думку Д. Донцова, яку він висловив 1913 року, напередодні Першої світової війни: «Росія загалом не залишила нам свободи вибору. Вона поставила нас пе-

ред дилемою: або цілковита національна смерть, або – безпощадна боротьба». Якщо ми програємо, то зникнемо як нація і як держава – у цьому можна не сумніватися, здаючи собі справу, що нинішня Росія використовує всупереч усім міжнародним правилам найжорстокіші, найпідліші, найпідступніші методи війни. Ось чому ми приречені перемогти. Не знаю, коли ми звільнимо усі окуповані території, але наша перемога вже у тому, щоб зберегти себе як державу, як українців.

Щодо третього запитання. Є два протилежні варіанти відповіді, щоправда, один із них для нас неприйнятний. Перший – полк «Азов» разом з іншими часинами Збройних Сил України марширують через «красну площу» повз зруйнований мавзолей. (Козаки в Московії, так би мовити, за Ю. Липою. Ех, необачний Сагайдачний...). Це могло би бути лише в результаті перемоги в нинішній війні.

Другий варіант, для нас трагічний і неприйнятний: над безлюдним Львовом майорить російський «триколор», тлінні останки терориста Кузнєцова знову повертають на т. зв. «холм слави». Орбан власноруч відновлює угорського орла на одному із карпатських перевалів, національне життя в Україні знищене, ліквідоване, вантажні вагони з українцями потягнуться на схід, туди, де «глибина сибірських руд». У разі нашої поразки Росія не упустиє шансу знищити Україну як державу, як націю. Саме тому ми мусимо воювати і перемогати.

«Перемовини» тривають. Результат передбачити важко, як і те, коли закінчиться нинішня війна. Аксіоматичною є одна думка: поки існує Росія як імперія, як ядерна держава і економічний партнер (торговець величезними природними ресурсами), небезпека війни з нею для України (як і для світу) буде завжди актуальною й реальною.

Посилання

1. Палій О. Історія України. Київ : К.І.С., 2015. С. 224.
2. Там само. С. 238.
3. Там само. С. 238.
4. Там само. С. 301.
5. Там само. С. 305.
6. Грушевський М. 250 літ // Літературно-науковий вісник. 1904. Т. XXV. Кн. 1. С. 1–6.
7. Історія Русів // litopys.org.ua/istrus/rusiv.htm.
8. Белинский В. Б. Страна Моксель, или Открытие Велikorossии : роман-исследование. Київ : Вид-во імені Олени Теліги, 2009. С. 127.
9. Палій О. Історія України. Київ : К.І.С., 2015. С. 420.
10. Там само. С. 421.
11. Грушевський М. Твори у 50 томах. Т. 1. Львів: «Світ», 2002. С. 293.
12. Винниченко В. Відродження нації. Частина І. Київ-Відень, 1920. С. 34.
13. Там само. С. 99.
14. Симон Петлюра : Статті, листи, документи. Нью-Йорк, 1956. С. 361.
15. Сталин и Каганович. Переписка. 1931–1936 гг. / Сост. : О. В. Хлевнюк, Р. У. Дэвис, Л. П. Кошелева, Э. А. Рис, В. А. Роговая. Москва : РОССПЭН, 2001. С. 274.

СЕРГІЙ ПЛОХІЙ

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА

ПОВЕРНЕННЯ ІСТОРІЇ

КСД